

Lars Johannsen

Demokratiseringsteori: klynger af forklaringer¹

Moderniseringsteoriens forklaringer af demokratisk politisk udvikling er blevet udfordret fra forskellig side gennem de seneste årtier: Transitionsteori, (ny) institutionalisme, civilsamfundsteori og teorien om social kapital. Disse teoretiske forklaringer komplementerer og kvalificerer alle moderniseringsteorien. Men den centrale påstand i moderniseringsteorien, at økonomisk udvikling fører til fremvækst af nye aktører og værdier, kan fastholdes. Med moderniseringsteorien som kerne kan demokratiseringsteori betragtes som klynger af forklaringer, der tilsammen sandsynliggør, hvorfor vi i nogle lande ser en demokratisk politisk udvikling, men ikke i andre.

Politologien har altid udvist stor interesse for demokrati og demokratisering, men det er vel næppe nogen overdrivelse at karakterisere både debatten og den mængde af ny litteratur om emnet, der er fremkommet i de sidste ti år, som nærmest overvældende. Debatten har haft såvel teoretiske, metodiske, som normative elementer. Jeg vil her koncentrere diskussionen om de teoretiske forklaringer af, hvorfor nogle lande gennemfører en demokratisering, mens en sådan udvikling synes umulig i andre. Hovedsigtet med denne artikel er således en sammenligning af de teoretiske tilgange, som har udkrystalliseret sig i studiet af demokratisering.

Det hævdes i artiklen, at moderniseringstesens centrale påstand, at økonomisk udvikling medfører fremvækst af nye aktører og værdier, står uantastet. Det er dog ikke ensbetydende med, at studiet af demokrati og demokratisering er på vej mod en *grand theory*. Diskussionen og sammenligningen af de forskellige tilgange påviser en sund mangfoldighed af spørgsmål og tilgange inden for studiet af demokratisering, som problematiserer hvilke strukturer, aktører og værdier, der vokser frem som resultat af den økonomiske udvikling og er bærere af demokratiseringsprocessen. Det medfører en kvalificering af moderniseringstesens implicitte opfattelse af udvikling som en konfliktfri proces båret af en kapitalistisk markedsmodel. Sammenligningen viser desuden, at demokratiseringsteoriene i vid udstrækning er komplementære, idet de har forskellige gyldighedsområder.

Den komparative forskning og ikke mindst demokratiseringsforskningen står især i stor gæld til Rustow (1970), som fastholdt, at indførelsen af demokrati var en beslutning, der skulle træffes. Rustow inddelte herefter demokratiseringsprocessen i tre faser: den forberedende fase, beslutningsfasen og konsolideringsfasen, uden at disse tre faser dog skulle ses som en lineær historieu udvikling. De tre faser kan bruges til at fastlægge teoriernes gyldighedsområde. Nogle af tilgangene er partielle og har kun gyldighed for overgangen fra en regimeform til en anden og søger ikke at forklare eller forholde sig til hverken den forudgående eller efterfølgende fase. Det er ikke nødvendigvis en svaghed, da man ved at anvende de tre faser kan fokusere desto skarpere på en enkelt af disse med nye muligheder for et

komparativt forskningsdesign. Sammenligningen tager i det følgende udgangspunkt i antagelsen om, at når der tages højde for det partikulære, kan den grundlæggende sondring mellem tilgangene relateres til strukturer og aktører som væsentlige forklaringsfaktorer. Det er imidlertid stadig en vanskelig inddeling, og Reisinger (1997) foretrækker da også udtrykket ”klynger af forklaringer”, som anvender fællestræk i forklaringsvariable og fokus snarere end egentlige ”skoler”.

I det følgende tages afsæt i moderniseringsteorien for dernæst at diskutere de bidrag, som transitionsteori, institutionalisme, civilsamfundsforklaringen og tæsen om social kapital er fremkommet med for kritisk at vurdere moderniseringsteoriens centrale påstand.

Moderniseringsteori

Siden Seymour Martin Lipset (1959a, 1959b) lancerede sin tese om, at ”jo mere velstående et land er, jo større er sandsynligheden for, at det styres demokratisk,” har moderniseringstesens været en af de mest omdiskuterede og gennemtestede teorier. Tesen postulerer en positiv sammenhæng mellem økonomisk og politisk udvikling, således at stadig større og ”mere moderne” økonomisk aktivitet fører til ændringer i samfundets struktur og menneskenes værdier, holdninger og måder at organisere sig på. Disse ændringer vil gøre det stadig vanskeligere at fastholde et autoritært styre, og derfor stiger sandsynligheden for, at et samfund styres demokratisk med ”graden af modernisering.” Selv om det er let at finde afvigende eksempler i både positiv (eksempelvis Indien, og senere lande som Benin, Malawi og Mongoliet) og negativ forstand (eksempelvis Singapore, Hviderusland og olielandene), har flere tværnationale studier (blandt andre Dahl, 1971; Bollen og Jackman, 1985; Diamond, 1992; Hadenius, 1992; Lipset, Seong og Torres, 1993) bekræftet sammenhængen mellem forskellige indikatorer for økonomisk udvikling og eksistensen af demokrati. Moderniseringstesens er blevet angrebet for dens udbredte brug af økonomiske indikatorer for velstand, og det er derfor vigtigt at fastholde, at moderniseringstesens både er strukturelt og værdimæssigt funderet, idet strukturelle forandringer antages at ændre politiske værdier.

Huntington er således i opposition til moderniseringstesens, når han ud fra et bredere kulturteoretisk standpunkt argumenterer for, at den ”vestlige kristne kulturarv”, primært defineret ved religion (Huntington, 1996: 47), indeholder visse elementer, som fremmer etableringen og funktionsmåden af demokrati, og at, hvor denne kulturarv ikke findes, vil udsigterne til demokrati være usikre eller helt fraværende (Huntington, 1996: 29). Men når Huntington (1996: 29) slår katolicisme og protestantisme sammen til en fælles vestlig kristen civilisation for at opnå en empirisk god sammenhæng mellem vestlige kulturelande og tilstedeværelsen af demokrati i begyndelsen af 1990’erne, overser han, at blot 20–30 år tidligere ville det empiriske sammenfald ikke have kunnet påvises. Mange katolske lande havde på daværende tidspunkt ikke gennemført en (re)demokratisering. Trudeau (1968) hæfter sig således ved autoritære værdier i katolicismen, og Hadenius (1992) finder en statistisk sammenhæng mellem protestantisme og demokrati, men ikke mellem katolicisme og demokrati. Huntingtons (1996) forklaring er statisk og forklarer ikke de katolske landes sene demokratisering, ej heller hvorfor den katolske

kirke blev agent for demokratisering i Østeuropa og Latinamerika. Det tyder således på, at identiteter og civilisatoriske værdier må kunne forandres og gennem modernisering ændre indhold, hvilket Huntington selv tidligere har peget på: "*Cultures evolve, and as in Spain probably the most important cause of cultural change is economic development itself*" (Huntington, 1991: 311). En lignende konklusion når Inglehart (1997) til. Selv om det primære i Ingleharts bidrag til demokratiseringsteorien er udviklingen af post-materielle værdier i etablerede demokratier, når han i forhold til etableringen af demokrati frem til, at udviklingen af industrisamfundet gør demokrati mere sandsynlig, fordi det medfører ændringer i den politiske kultur.

Hjulpel af stadig mere raffinerede statistiske metoder har kausaliteten i sammenhængen mellem økonomisk udvikling og demokrati været indgående diskuteret, uden at konklusionen er entydig. Burkhart og Lewis-Beck (1994) finder således støtte for argumentet, mens Remmer (1990, 1993) og Leblang (1997) argumenterer for en omvendt kausalrelation end den, der fremføres i moderniseringsteorien, nemlig at demokrati snarere har en positiv effekt på økonomisk vækst. Przeworski og Limongi (1997) argumenterer imod en deterministisk sammenhæng mellem økonomisk udvikling og etableringen af demokrati. De fastholder, at demokrati kan besluttes indført i et hvilket som helst land på et hvilket som helst stadi af økonomisk udvikling, og at interessen derfor bør samles om de politiske aktører og ikke den økonomisk udvikling. De finder dog, at modernisering og økonomisk vækst har betydning for det nyetablerede demokratis overlevelseschancer (se også Gasiorowski og Power, 1998; Bunce, 2000). Dette skyldes ikke blot at fravær af økonomisk krise giver det nyetablerede demokrati et pusterum. Det skyldes også, at økonomisk vækst og fremgang legitimerer demokratiet, og at modernisering antages at øge et samfunds pluralisering og styrke civilsamfundets organisationer.

De ovenfor anførte eksempler giver naturligvis anledning til at diskutere andre årsager til demokratisering, men de danner også basis for en grundlæggende kritik af moderniseringsteorien. Hettne (1995: 18) anfører i sin kritiske analyse af udviklingsteori, at moderniseringsteorien er utilstrækkelig, blandt andet fordi den bygger på den vestlige og kapitalistiske økonomiske tankegang, hvilket også er implicit i de tidlige tværnationale modeller. For det første har nogle lande moderniseret uden først at ændre markedsstrukturen. Der er derfor brug for en kvalificering af Dahls (1990: 80-87) forestilling om markedet som en nødvendig, men ikke tilstrækkelig forudsætning for demokratisk udvikling. I sin analyse af demokratiske og økonomiske reformer i de tidligere kommunistiske lande, hvor markedsinstitutionerne blev indført samtidig med demokratiet, men netop efter en grundlæggende industrialisering og urbanisering, korrigerer Nørgaard (2000) derfor udviklingsniveauet for grad af "forvridning" eller afstand fra markedet. Hvis demokratiseringsprocessen inddeles i faser, viser omstillingen i de tidligere kommunistiske lande således, at markedet ikke er nødvendigt for at etablere demokrati, men der findes stadig intet eksempel på et *konsolideret* demokrati *uden* marked.

For det andet skulle markedets rolle netop være at øge samfundets åbning mod omverdenen og med nye aktører indadtil, altså samfundets pluralisering. Men derved overses, at nogle kapitalistiske økonomier udvikler industrimonopoler, og at

enkelte dominerende industrier eller brancher opnår forholdsvis stor indflydelse på fordeling og politisk beslutning. I en analyse af 172 lande i perioden 1850-1993 viser Vanhanen (1997) i et vigtigt korrektiv til moderniseringsteorien, at det snarere er spredningen af magtressourcer end modernisering, som korrelerer positivt med graden af demokrati. Fra et komparativt historisk perspektiv er Skocpols (1982) analyse af den iranske revolution og begrebet *the rentier state* – en stat der ikke er afhængig af skatteinddrivelse, fordi den eksempelvis genererer sine indtægter fra "renten" af råstofudvinding og derfor ikke behøver at etablere gensidige relationer til samfundet – ikke blot et bud på, hvorfor olielandene afviger i negativ forstand på den simple regression mellem demokrati og BNP, men samtidig en kritik af, at alle former for økonomisk udvikling skulle føre til pluralisering. Tilsvarende har O'Donnell (1973) fundet, at en ny form for autoritært styre – bureaukratisk autoritarisme – fulgte i kølvandet på moderniseringen i Latinamerika, og afhængighedsteorien argumenter ikke blot for, at den internationale politiske økonomi fastholder udviklingslandene i et jerngreb som leverandører af billige råvarer og et politisk system til fordel for de få på de manges bekostning, men også at hurtig økonomisk vækst kunne resultere i en koncentration af indkomst og velstand (Handelman, 2000: 15-18). Heri ligger en yderligere kvalifikation af moderniseringsteorien, fordi det ikke blot drejer sig om marked og økonomisk udvikling, men også om hvilke strukturelle forandringer, der følger med, og ændrer værdier, holdninger og måder at organisere sig på. Sagt på en anden måde står moderniseringsteorien over for en udfordring, der kan formuleres således: Hvilken form for modernisering fremmer demokratisk udvikling og konsolidering?

Transitionsteori

Rustow (1970) hverken underkendte moderniseringsteoriens bidrag til studiet af demokratisering, eller afviste, at modernisering kunne bidrage til pluralisering af samfundet, men i sin kritik brød han afgørende med moderniseringsteoriens strukturalistiske synsvinkel, idet han fastholdt, at indførelsen af demokrati er en beslutning, som skal træffes. Demokrati opstår ikke automatisk, men er frugten af politiske aktørers kamp og kompromis. Rustows kritik betød, at studier af transition, defineret som overgangen fra et regime til et andet (O'Donnell and Schmitter, 1986: 6), voksede frem, hvor eliternes placering og forhandlinger stod som centrale forklaringsvariabler. Transitionsteorien udmærker sig derfor ved at være en partiel forklaring, som fokuserer på en enkelt fase, og man skal være forsigtig med at forlænge analysen til konsolideringsfasen, som involverer andre aktører, værdier og processer (Schmitter with Karl, 1994: 173-176).

Udgangspunktet for transitionsteorien er det autoritære systems sammenbrud. Et sammenbrud, som kan have flere indenlandske og internationale årsager (Shin, 1994). Helt centralt inden for tilgangen står dog begreberne kompromis og pagt. Hvor demokratiet i sig selv er et kompromis om institutioner (Przeworski, 1988), er en pagt et substantielt kompromis mellem eliteerne – "agreement among a select set of actors which seeks to define rules governing the exercise of power on the basis of mutual guarantees for the *vital interests* of those entering into it" (O'Donnell og Schmitter, 1986: 37) – der ofte muliggør omstillingen til demokrati. Ved

eksempelvis at garantere det afgående regimes elite, at den ikke bliver retsforfulgt ved nøje at fastlægge fordelingen af positioner i en overgangsregering, eller ved at knæsatte visse principper (for eksempel ved at garantere ejendomsrettens ukrænkelighed), har pagter været benyttet flittigt, både i forbindelse med re-demokratiseringerne i Latinamerika og omstillingerne i de tidligere kommunistiske lande (Karl, 1990; Johannsen, 2000). Med udgangspunkt i sin idealtypiske klassifikation af transitionstyper finder Karl (1990) endvidere, at elitedrevne transitioner i højere grad sikrer konsolidering af demokratiet, herunder specielt ved brugen af pagter, fordi de væsentligste eliter udsteder gensidige garantier og dermed binder sig selv og hinanden til det nye regime og styreform. Den udbredte brug af pagter betyder imidlertid ikke blot, at aktører har ønsket at stabilisere forhandlingsprocessen og omstillingen, men også en begrænsning i demokratiet (Przeworski, 1986).

For Rustow (1970) var det fremvæksten af nye aktører og ønsket om indflydelse, som bar demokratiseringsprocessen, men også en splittelse af eliten inden for det autoritære regimes styre kan åbne nye politiske muligheder, herunder liberalisering eller demokratisering (Huntington, 1991). Det giver to forskellige forståelser af eliten. I Rustows forståelse er eliterne et produkt af en lang socioøkonomisk udvikling (jf. moderniseringsteorien), mens Huntington baner vej for en "her og nu" splittelse inden for en relativt skarpt defineret elite. De to forståelser er en vigtig distinktion inden for en tilgang, som frem for alt har været domineret af Huntingtons forståelse og dermed det korte tidsperspektiv. Denne forståelse har ledt til en fokusering på eliternes forhandling om det fremtidige styresystem ud fra spilteoretiske og *rational choice* modeller, der inkluderer eliternes relative styrkeposition (Marks, 1992; Przeworski, 1988, 1991; Mueller, 1991). Haggard og Kaufman (1997) har angrebet transitionsteorien for ved brugen af det kortsigtede perspektiv at underspecificere modellerne i forhold til den historiske kontekst og den politiske økonomi, uden hvilke det ikke er muligt at nå til en forståelse af aktørernes relative position og værdigrundlag. Det vil sige, at nok har den politiske økonomi på kort sigt betydning for det nye regimes muligheder, jf. kritikken af moderniseringsteorien fremført af Przeworski og Limongi (1997) ovenfor, men det er den lange socioøkonomiske udvikling, som forklarer fremvæksten af aktørerne og deres værdigrundlag, som det kommer til udtryk i forhandlingerne om regimet og styreformen. Denne kritik og de to forskellige opfattelser af eliter rammer lige ned i debatten om moderniseringsteorien. På den ene side er der brug for et brud med den strukturelle determinisme og for at fokusere på demokratiets øjeblik, mens der på den anden side er et lige så stort behov for at forstå og forklare eliternes positioner.

Institutionalisme

Institutionelle strukturer er en yderligere forklaring på eliternes position i det korte tidsperspektiv. De to dominerende parallelle debatter om styreform og valgsystem har især drejet sig om institutionernes empiriske karakteristika og konsekvenser. Mens debatten om valgsystemets udformning løber parallelt med Lijpharts (se eksempelvis 1999) livsværk om *consociational democracy*, blev den nyere debat om styreform igangsat af Linz (1990a, 1990b), da han fremsatte sin tese om

parlamentarismens overlegenhed, når det gjaldt sikring af demokratisk udvikling og stabilitet.

Der er i løbet af debatten fremkommet stærke indicier til fordel for Linzs tese (Stepan and Skach, 1993; McClintock, 1994; Hartlyn, 1994), og hvad angår debatten om valgsystemet, skal ikke blot Lijpharts egne undersøgelser fremhæves. Også Anderson og Guillory (1997) finder, at selv om et valgs tabere generelt er mindre tilfredse med den demokratiske udvikling, end vinderne er, så er taberne i lande, der benytter forholdstalsvalg, mere tilfredse end taberne i lande med majoritært valgsystem. Selv om de empiriske undersøgelser ikke helt stritter i hver sin retning, er der dog ikke nogen endegyldig konklusion.

For det første, som i alle empiriske tilgange har *case* udvælgelsen og operationaliseringen af variablene været central (se eksempelvis diskussionen i Shugart and Carey, 1992: 28-54). For det andet er det fremført, at konsekvenserne af demokratiets institutionelle udtryk skal søges i kombinationen af valgsystem og styreform. Shugart og Carey (1992), Mainwaring (1993) og Mainwaring og Shugart (1997) finder således, at det ikke er præsidentialismen som sådan, der indvirker negativt på demokratiet, men derimod kombinationen af præsidentialisme og et fragmenteret partisystem. Lijphart (1995; se også Bohrer, 1997) har kvalificeret sin anbefaling af forholdstalsvalg, idet han har fundet, at der er en øvre grænse for, hvor fragmenteret et parlamentarisk system kan være, før det får negative konsekvenser. For det tredje er det blevet fremhævet, at der mellem idealtyperne eksisterer nogle mellemformer eller blandede systemer, henholdsvis semi-præsidentialisme og semi-proportionale valgsystemer (se eksempelvis Sartori, 1994). At idealtyperne har tiltrukket sig kritik, og at mellemformerne er blevet mere almindelige i den tredje bølge af demokratisering² bør dog ikke tages som en anbefaling af disse, da det ville være vel optimistisk at forvente, at de kun inkorporerer idealtypernes "bedste" aspekter (Sartori, 1994: 69-75, 135-137).

Manglen på konsensus skyldes også forskellige opfattelser af, hvad "gode" demokratiske procedurer og institutioner er. Mettenheim (1997) påpeger, at Linz ikke ser det direkte valg af den udøvende magt i præsidentielle systemer som værende en del af et sammenhængende system af *checks and balances*, som samtidig udgør en grundlæggende ekstra demokratisk mulighed. I forhold til valgsystemer noterer Blais og Massicotte (1996: 73), at uenigheden også skyldes, at der findes "alternative visions of democracy, and because electoral systems are meant to accomplish not one but many objectives". Den mindre grad af proportionalitet opnået gennem flertalsvalg i enkeltmandskredse opfattes således af nogle som et gode, der sikrer vælgerne et klart valg og flertalsregeringer (Lardeyret, 1991; Quade, 1991), mens disproportionalitet for andre er lig uretfærdighed (Lijphart, 1994: 140). Den institutionelle tilgang har dermed også udviklet sig til en normativ debat om demokrati.

To spørgsmål trænger sig på i forbindelse med den institutionelle tilgang. For det første, hvis institutionerne er skabt ud fra aktørernes ønske om at sikre og beskytte egen indflydelse, betyder det så, at institutionerne kan betragtes som mellemkommende variabler i forhold til den aktørdominerede transitionsteori (Johannsen, 2002)? Når Lijphart (1999) finder, at forholdstalsvalg bedre end enkelt-

mandsvvalg sikrer den demokratiske udvikling, er det så fordi, det samfund, hvori forholdstalsvalget er indført, i sit udgangspunkt var pluralistisk, mens lande, der indfører flertalsvalg i enkeltmandskredse, enten er polariserede eller har en enkelt dominerende aktør? Betragtningen indebærer ikke en afvisning af institutioners effekt, men at det især i nye demokratier må forventes, at aktørerne overskygger institutionerne. For det andet, har institutioner lige stor betydning i forskellige samfund? Przeworski et al. (1996) finder, at økonomisk krise øger risikoen for demokratisk sammenbrud, og at denne risiko er større for præsidentielle end for parlamentariske systemer, mens Johannsen (2000) finder, at institutioner har mindst effekt i de mest udviklede samfund, sådan at modernisering betinger den institutionelle effekt. En forklaring der, i tråd med moderniseringsteorien, peger i retning af, at økonomisk udvikling skaber et stærkere civilsamfund, og dermed gør et autoritært styre stadig mere usandsynligt og umuligt.

Civilsamfundsforklaringer

Debatten om civilsamfundets betydning for demokratisk udvikling opererer med en demokratiforståelse, der ser demokrati som en fortløbende proces. Demokratiet er et politisk system, der gradvist vokser frem, og som altid kan blive mere stabilt og demokratisk. Et civilsamfund, hvor borgerne til stadighed organiserer sig, udveksler meninger, debatterer og diskuterer, vil derfor være et væsentlig kendetegn for demokratisk udvikling. Civilsamfundet er imidlertid ikke kendetegnet ved harmoni, men snarere ved organiserede antagonismer. Rueschemeyer (1998) påpeger, at civilsamfundet gennem organisering af de mange skaber organisatoriske ressourcer og erfaringer og derved medvirker til at identificere fælles interesser, som civilsamfundet så kan trække på i balancen over for staten, eller hvem den dominerende aktør i et samfund nu er.

Diamonds (1999: 221) definition af civilsamfundet som den åbne, frivillige, selvgenererende og, i det mindste delvist, selvfinansierende del af det organiserede sociale liv, der er uafhængigt af staten, indikerer, at der ikke er plads til civilsamfundet i den totalitære stat. Selv om ideen om civilsamfundet både som "anti-politisk politik" (Havel, 1988) og som det "etiske civilsamfund" (Linz og Stepan, 1996: 270-272) var populær blandt østeuropæiske dissidenter, så var og er civilsamfundet svagt i de post-kommunistiske lande (Howard, 2000), hvorfor civilsamfundsteorier ikke har tilstrækkelig forklaringskraft i forbindelse med den østeuropæiske omstilling.

Civilsamfundet skal dog ikke ignoreres helt. Gill (2000: 186-187) fremhæver, at det er usandsynligt, at det autoritære regimes elite vil acceptere en åbning og indlede en proces mod demokratisering, hvis der ikke i samfundet findes kræfter, der presser på for en sådan løsning. Diskussionen af moderniseringsteorien viser samtidig, at forudsætningerne for en hurtig civilsamfundsudvikling var tilstede i de tidligere kommunistiske lande, fordi de havde været gennem en modernisering. Anlægges transitionsteoriens kortsigtede tidsperspektiv, kan den folkelige deltagelse i den tidlige fase af omstillingen tolkes som en mobilisering af civilsamfundet. Et veludviklet civilsamfund fordrer dog, at styreformen er indrettet på en sådan måde, at organisationers autonomi accepteres og beskyttes (Young, 1996: 494).

Dermed afhænger civilsamfundets udvikling af de institutionelle spilleregler, og det råderum den politiske elite og statens tvangshåndhævelsesinstitutioner giver. Civilsamfundet kan derfor ikke defineres uafhængigt af staten og dens karakter, hvilket ikke blot leder til afgrænsningsproblemer, men også åbner for nogle analytiske muligheder, der er centrale i civilsamfundstilgangen.

For det første skal der skelnes i forhold til det økonomiske samfund. Diamond (1999) medtager således ikke private firmaer, men derimod økonomiske organisationer som en selvstændig dimension af civilsamfundet. Spørgsmålet om afgrænsning er vigtigt i analysen af forholdet mellem stat og civilsamfund, fordi det økonomiske samfund og den økonomiske orden derved bliver centralt i analysen. Er staten blevet fanget af stærke økonomiske interesser eller, mere specifikt, et enkelt firmas interesser? Hvad Rusland angår kunne det populært udtrykkes som: Fra glasnost til Gazprom, og i Sydøstasien kan de store industrikonglomerater fremhæves. I forhold til den økonomiske orden går Ehrenberg (1999: 198) radikalt til værks og fremhæver, at det snarere er kapitalismen end civilsamfundet, der er blevet genrejst i Østeuropa. Spørgsmålet er så, hvor stort et problem det er? Rueschemeyer, Stephens og Stephens (1992) argumenterer for, at kapitalistisk økonomi bidrager til vækst og kompleksitet i civilsamfundet, mens moderniserings-teorien fremhæver, at modernisering skaber og styrker civilsamfundets organisationer. For Havel (2000: 401) er der da heller ikke nogen modsætning. En fungerende markedsøkonomi og en styrkelse af civilsamfundet ses som hinandens forudsætninger.

Haggard og Kaufman (1997) har, som nævnt, kritiseret transitionsteorien. De søger en specifikation ved at inddrage den politiske økonomi. Navnlig bidrag fra den komparative historiske tradition inddrager den økonomiske ordens udvikling samt dannelsen af og styrkeforholdet mellem de sociale klasser. Rueschemeyer, Stephens og Stephens (1992) mener, at demokratisering drives af de undertrykte klasser, der ser demokratiet som en mulighed for at opnå indflydelse. Når den (kapitalistiske) økonomiske udvikling giver arbejderklassen øget social og økonomisk magt, benyttes den til at indskrænke den herskende klasses politiske indflydelse. Dermed går de imod Barrington Moore Jr. (1966), som fandt, at det var borgerskabet, der drev demokratiseringsprocessen. Parallelt med Moore finder Rueschemeyer, Stephens og Stephens (1992) imidlertid, at hvor ejerskabsstrukturen og produktionen i landbruget er baseret på store enheder og afhængig af megen billig arbejdskraft, har jordejerne været imod demokrati. Collier (1999) finder i en analyse af 17 transitioner før 1963 og ti mere nutidige transitioner fra den tredje bølge, altså siden 1974, at transitionsteorien med dens vægt på eliten overser arbejderklassens rolle. Samtidig kritiserer hun den historisk komparative tradition for at have tillagt klasser, herunder arbejderklassen, for stor vægt. Collier går også i rette med både Moore (1966) og Rueschemeyer, Stephens og Stephens (1992), idet hun fremfører, at hverken borgerskabet eller arbejderklassen kan tillægges den drivende kraft, fordi dette perspektiv overser klassealliancer, og demokrati-projektet er faktisk ofte et fælles anliggende. Det er dog vigtigt at fremhæve, at klasseperspektivet ikke står alene hos eksempelvis Rueschemeyer, Stephens og Stephens (1992). Demokrati er således ikke blot et resultat af eksempelvis arbej-

derklassens voksende indflydelse, men skal ses netop i relation til den økonomiske orden og konstellation af aktører samt begivenhedernes rækkefølge.

For det andet må der skelnes i forhold til det politiske samfund – de organisationer, der som specifikt mål enten har at vinde kontrol over eller dominere staten. Politiske partier hører naturligt til de første, men også civilsamfundsorganisationer søger at varetage medlemmernes interesser ved at stille krav til staten. Kernen i problemstillingen er ikke, hvorvidt politiske partier skal medtages som civilsamfundsorganisationer. Det er snarere et spørgsmål om statens autonomi.

Autonomiproblemet, eller rettere, balancen mellem stat og civilsamfund, er centralt for Bernhard (1996), som viser, at kun hvor en stærk stat møder et stærkt civilsamfund, er der basis for et lydhørt og effektivt demokrati. Er staten for svag i forhold til civilsamfundet, bliver denne overbebyrdet. Har staten overtaget, kan det føre til kvasi-demokratier/diktaturer, mens der, hvis både staten og civilsamfundet er svage, er en høj grad af sandsynlighed for sammenbrud og ineffektivitet. Autonomiproblemet kan også illustreres ved hjælp af to eksempler, der samtidigt problematiserer tesen om civilsamfundets demokratiserende rolle i overgangen fra autoritært styre til demokrati. I 1990 blev minearbejderne og deres organisation udnyttet af den rumænske præsident Iilescu til med køller at gennembanke studenter, der demonstrerede for demokrati og indflydelse. Omvendt var de sovjetiske minearbejderes strejker i 1989 stærkt medvirkende til en styrkelse af glasnost (dvs. transparens, ofte oversat til "offentlighed").

Især det rumænske eksempel viser, at ikke alle civilsamfundsaktører er demokratiske, hverken hvad angår intern opbygning, programmer eller interesser. Civilsamfundet er ikke nødvendigvis bærer af en demokratisk politisk kultur. Både Rueschemeyer (1998) og Diamond (1999) er opmærksomme på, at påstanden om civilsamfundets demokratiserende rolle både for transition og for demokratiets udvikling ikke skal accepteres ukritisk. Rueschemeyer (1998: 20) fremhæver således, at det før-nazistiske Tyskland var rigt på organiseret social aktivitet, og af nyere eksempler har vi de baltiske folkefronter, hvis krav først og fremmest var uafhængighed, hvor "demokrati" snarere blev opfattet som supermarkedsvelfærd og negation af sovjetstyret (Nørgaard og Johannsen, 1999: 26-30, 96). Også Encarnación (2000) påpeger, at uden politisk institutionalisering og socioøkonomisk udvikling vil et ekspanderende og mobiliseret civilsamfund sandsynligvis være en uforudsigelig aktør med potentielt destabiliserende effekt. Denne kritik advarer om, at en organisation kan være uafhængig af staten, frivillig og handle inden for lovens rammer, men samtidig have udemokratiske interne strukturer eller normer og være utroværdig og kynisk i sin sociale handlen i forhold til andre organisationer, staten og samfundet. Brysk (2000) konkluderer derfor, at demokrati ikke er afhængig af mere civilsamfund, men af et mere demokratisk civilsamfund.

***Civic community* og social kapital**

Det mere demokratiske samfund er kernepunktet i Putnams (1993) teori om *civic community* og social kapital. Et veludviklet og stærkt civilsamfund er en vigtig faktor for dannelsen af social kapital, og det kan være vanskeligt at skelne mellem teorier om social kapital og civilsamfund, fordi antallet af organisationer benyttes

som en indikator for social kapital. Forskellen består primært i, at social kapital er en "produktionsfaktor" af typen tillid, normer og netværk, som har indflydelse på, hvor godt et demokrati fungerer, dvs. hvordan kollektive handlingsdilemmaer overvindes – eller sagt på en anden måde: I samfund, der er præget af gensidig tillid, er demokratiet ikke bare kvalitativt bedre, men de politiske institutioner er også mere effektive til at tilvejebringe offentlige goder og til at løse politiske, sociale og økonomiske problemer. Dermed retter social kapital tesen sig i et demokratiseringsperspektiv i højere grad mod konsolidering end etablering af demokrati. Ud over denne afgrænsning af gyldighedsområde er gensidig tillid og normer de vigtigste parametre, som adskiller social kapital fra civilsamfundsbegrebet.

Putnam (1993) konkluderer på baggrund af et studie af Italiens 20 regioner, at variationen i institutionel effektivitet kan forklares med, hvor stor en social kapital henholdsvis Nord- og Syditalien har. Putnam sporer den sociale kapital oprindelse til "gode og onde cirkler" i Nord- og Syditalien, hvor historiske omstændigheder har skabt en sti, der århundreder senere ikke er brudt. Selv om begrebet social kapital, jf. afgrænsningen, ikke primært retter sig mod demokratisering, giver den en yderligere forklaring på, hvorfor civilsamfundet bidrager til at styrke demokratiet. Således finder Marsh (2000) i en genanvendelse af Putnams design på de russiske regioner, at tilstedeværelse af social kapital udvikler demokratiet i regionerne.

Tesen om social kapital har været udsat for kritik. For det første argumenterer Goldberg (1996) for, at den sammenhæng, Putnam har fundet, er falsk, fordi variationen i institutionel effektivitet inden for henholdsvis Nord- og Syditalien er mindst lige så stor som mellem dem, mens der ingen sammenhæng er mellem effektivitet og social kapital inden for de to grupper af regioner. For det andet er Putnam ikke kun blevet kritiseret for sin empiriske præsentation af de gode og onde cirkler i Nord- og Syditalien (Sabetti, 1996), for selv om brud på stien kan forekomme, er stien udtryk for en determinisme. Denne deterministiske optik giver da også et særdeles negativt perspektiv for demokrati i udviklingslande eller i de post-kommunistiske lande, hvor undersøgelse på undersøgelse påviser en manglende eller meget lav grad af tillid til de politiske og administrative institutioner (Rose, Mishler og Haerpfer, 1997; Mishler og Rose, 1998). For det tredje har teorier om social kapital overtaget civilsamfundsfortalernes normative problem. Er alle former for social kapital ubetingede goder for demokratier? For Rustow (1970) var en forudgående nationsdannelse en fundamental betingelse for fremvæksten af demokrati, og set i lyset af "nationalismens spøgelse" i de krige, som fulgte i kølvandet på kommunismens sammenbrud og nationsdannelsesproblemerne i Afrika, er det indlysende, at social kapital, forstået som en særlig nationalistisk normbærende diskurs med gensidighed og netværk inden for en etnisk gruppe, kan være ødelæggende for civilsamfundet og demokratiet (Keane, 1998: 79-113). Denne kritik af både civilsamfundstilgangen og social kapital tesen understreger, at demokrati og demokratisering ikke bare har at gøre med strukturer og aktører, men i lige så høj grad med værdier og normer. Således er Havels (1988, 2000) pointer om befolkningens og politikeres moral helt centrale for det stærke civilsamfund, den gode sociale kapital og demokratiet.

Andre analyser anvender den stadige strøm af opinionsundersøgelser. Disse undersøgelser peger på, at gensidighed og tillid både kan forekomme vertikalt mellem borgere og de politiske og administrative institutioner, og horisontalt mellem borgerne. Som anført ovenfor er den vertikale forbindelse netop kendetegnet ved manglen på tillid i de tidligere kommunistiske lande, og når Rose, Mishler og Haerpfer (1997) finder, at økonomisk vækst og forventninger herom har størst forklaringskraft på tillid, bider social kapital forklaringen sig selv i halen, for mere effektive og efficiente institutioner skulle netop generere den ønskede udvikling. Rose (1998) finder endvidere, at når de offentlige institutioner er ineffektive, benyttes horisontale netværk som defensive strategier for at opnå den ønskede service, hvilket forstærker manglen på vertikal tillid og efterlader personer uden sådanne netværk i en yderst sårbar position, dvs. en ond cirkel er etableret. I et argument mod det deterministiske islæt finder Rose, Mishler og Haerpfer (1997) dog også, at vurderingen af de nuværende regimers evne til at skabe politiske resultater i form af øget frihed og *fairness* påvirker den vertikale tillid. Den praksis, hvormed institutioner fungerer og omsætter klassiske frihedsrettigheder, bliver dermed vigtig i dannelsen af social kapital. Rose (1998) pointerer samtidig, at der skal gribes ind over for mulighederne for *rent-seeking* gennem eksisterende institutioner. I sin yderste konsekvens betyder det, at selve indførelsen af demokrati og udformningen af hensigtsmæssige institutioner kan være det brud, som lægger nye spor og igangsætter den gode cirkel.

Struktur, aktør og værdier

Rose og Shinn (2001) har konstateret, at mange af de nye demokratier er opstået uden alle de forudsætninger, som studiet af demokratisering hidtil har tillagt vægt. Selv om det kan betyde en kvalificering i retning af, at studiet dermed har peget på gunstige faktorer for demokratisering og konsolidering af demokrati, burde det samtidig få os til at genoverveje demokratiseringsteoriene. Denne diskussion af demokratiseringsteoriene har navnlig fokuseret på, hvor de forskellige forklaringer komplementerer og kvalificerer moderniseringsteorien, og på om den centrale påstand i moderniseringsteorien, at økonomisk udvikling fører til fremvækst af nye aktører og værdier, kan fastholdes.

Den forskellige vægtning af strukturer og aktører i demokratiseringsteoriene har givet en bred vifte af forklaringer. Transitionsteorien har fremhævet aktøernes rolle ved at fastholde, at indførelsen af demokrati er en beslutning, som skal træffes. Civilsamfundsforklaringen fokuserer ikke blot skarpt på aktører, men bringer også staten og statens forhold til den frivillige organiserede del af samfundet ind i analysen. Dermed bliver den pluralisering, som følger af moderniseringen mere konkret, og den bringes til også at dække konflikter mellem forskellige politiske interesser. Social kapital-tesen udmønter forholdet mellem stat og civilsamfundet. Gensidig tillid og mere effektive institutioner bidrager til udvikling og konsolidering af demokratiet. De forskellige tilgange har også en række komplementære punkter. Institutionalismen komplementerer transitionsteorien med hensyn til forhandlingerne om styreform, og samtidig indgår institutionerne i den komplekse konsolideringsproces, eksempelvis gennem statens beskyttelse af civilsamfundets

organisationer. Det historiske perspektiv kan bruges til at specificere transitions-teoriens modeller, men ligesom modernisering har den historiske forklaring et deterministisk tilsnit, og tredjeverdenslande har indledt demokratiseringer uden, at hverken arbejderklasse, borgerskab eller BNP-niveauet tilsagde en sådan udvikling, hvorfor det korte perspektiv har en klar styrke. Netop et skarpt fokus på aktørernes rolle komplementerer moderniseringsteoriens strukturelle forklaring.

Udviklingen i demokratiseringsteoriene har også ledt til en kvalificering af moderniseringsteorien. Det er for så vidt interessant nok, at socioøkonomisk udvikling gennemgående antages at have en positiv virkning på demokratisk konsolidering. Selv om (kapitalistisk) økonomisk vækst har betydning for pluralisering og reducerer risikoen for et demokratisk tilbagefald, er den ikke en tilstrækkelig betingelse for en demokratisk udvikling. Demokratisering handler også om værdier. Ikke blot fordi demokrati er et sæt af værdier, men også fordi politiske aktørers værdier er helt centrale, når beslutningen om ændringen af regimeformen er på dagsordenen. Fra et mere bredt kulturteoretisk perspektiv har Huntingtons (1996) tese, at nogle værdier er mere fremmede for demokrati end andre, derfor sin berettigelse, om end Huntingtons eget standpunkt fortaber sig i determinisme. I et kulturteoretisk perspektiv ville udfordringen netop være, hvordan og i hvilken retning kulturer ændres i en moderniseringsproces. I sin lineære konfliktfri historieopfattelse hævder moderniseringsteorien optimistisk, at demokratiske værdier og aktører vil spire frem i takt med den økonomiske udvikling. Men pluralisme er ikke fravær af konflikt, hverken i forhold til den mere daglige politiske kamp om fastlæggelse og fordeling af værdier eller i forhold til spørgsmål om regimets karakter. I relation til etablering af demokratiet er det derfor især den vægt som civilsamfundstilgangen, særligt inden for den komparative historiske tradition, har tillagt klasserne og konstellationen af klasser for fremvæksten af demokrati, der sætter spørgsmålstegn ved den lineære historieudvikling og kvalificerer moderniseringsteorien, fordi der også inden for den kapitalistiske markedsøkonomi findes forskellige økonomier, som fremmer væksten af forskellige interesser. Mens moderniseringsteoriens kernepointer, at økonomisk udvikling er en væsentligt kultur- og værdiforandrende faktor, og at strukturelle forandringer danner grundlag for nye aktører og værdier, derfor består, må lineariteten og antagelsen om *en* kapitalistisk demokratisk udvikling opgives.

Noter

1. Forfatteren vil gerne benytte lejligheden til at takke Karin Hilmer Pedersen samt tre anonyme læsere for gode kommentarer og kritik.
2. Se Huntington (1991) for en diskussion af bølgebegrebet. Ifølge ham kan man tale om en første bølge af demokratisering fra 1828 til 1926; en anden bølge fra 1943 til 1962 og en tredje bølge begyndende med Nellikerevolutionen i Portugal i 1974 og videre frem.

Litteratur

- Anderson, Christopher J. and Christine A. Guillory (1997). "Political Institutions and Satisfaction with Democracy: A Cross-National Analysis of Consensus and Majoritarian Systems", *American Political Science Review*, Vol. 91, No. 1, pp. 66-81.
- Bernhard, Michael (1996). "Civil Society after the First Transition: Dilemmas of Post-Communist Democratization in Poland and Beyond", *Communist and Post-Communist Studies*, Vol. 29, No. 3, pp. 309-330.
- Blais, André and Louis Massicotte (1996). "Electoral Systems", pp. 49-81 in Lawrence LeDuc, Richard G. Niemi and Pippa Norris (eds.), *Comparing Democracies: Elections and Voting in Global Perspective*, London: Sage publications.
- Bohrer II, Robert E. (1997). "Deviations from Proportionality and Survival in New Parliamentary Democracies", *Electoral Studies*, Vol. 16, No. 2, pp. 217-226.
- Bollen, Kenneth A. and Robert W. Jackman (1985). "Political Democracy and the Size Distribution of Income", *American Sociological Review*, Vol. 50, pp. 438-457.
- Brysk, Alison (2000). "Democratizing Civil Society in Latin America", *Journal of Democracy*, Vol. 11, No. 3, pp. 151-165.
- Bunce, Valerie (2000). "Comparative Democratization: Big and Bounded generalizations", *Comparative Political Studies*, Vol. 33, No. 6/7, pp. 703-734.
- Burkhart, Ross E. and Michael S. Lewis-Beck (1994). "Comparative Democracy: The Economic Development Thesis", *American Political Science Review*, Vol. 88, No. 4, pp. 903-910.
- Collier, Ruth Berins (1999). *Paths Towards Democracy: The Working Class and Elites in Western Europe and South America*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Dahl, Robert A. (1971). *Polyarchy: Participation and Opposition*, New Haven: Yale University Press.
- Dahl, Robert A. (1990) (revised from the 1970 edition). *After the Revolution: Authority in a Good Society*, New Haven: Yale University Press.
- Diamond, Larry (1992). "Economic Development and Democracy Reconsidered", *American Behavioural Scientist*, Vol. 35, No. 4/5, pp. 450-499.
- Diamond, Larry (1999). *Developing Democracy: Toward Consolidation*, Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Ehrenberg, John (1999). *Civil Society: The Critical History of an Idea*, New York and London: New York University Press.
- Encarnación, Omar G. (2000). "Tocqueville's Missionaries: Civil Society Advocacy and the Promotion of Democracy", *World Policy Journal*, Vol. 17, No. 1, pp. 9-18.
- Gasiorowski, Mark J. and Timothy J. Power (1998). "The Structural Determinants of Democratic Consolidation: Evidence From the Third World", *Comparative Political Studies*, Vol. 31, No. 6, pp. 740-771.
- Goldberg, Ellis (1996). "Thinking About How Democracy Works", *Politics & Society*, Vol. 24, No. 1, pp. 7-18.
- Gill, Graeme (2000). *The Dynamic of Democratization: Elites, Civil Society and the Transition Process*, New York: St. Martin's Press.
- Hadenius, Axel (1992). *Democracy and Development*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Haggard, Stepan and Robert R. Kaufman (1997). "The Political Economy of Democratic Transitions", *Comparative Politics*, Vol. 29, No. 3, pp. 263-284.
- Handelman, Howard (2000). *The Challenge of Third World Development*, Upper Saddle River, NJ: Prentice-Hall (2nd ed.).
- Hartlyn, Jonathan (1994). "Presidentialism and Columbian Politics", pp. 220-253 in Juan Linz and Arturo Valenzuela (eds.), *The Failure of Presidential Democracy: The Case of Latin America (Vol. 2.)*, Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Havel, Václav (1988). "Anti-Political Politics", pp.381-398 in John Keane (ed.), *Civil Society and the State: New European Perspectives*, London: Verso.

- Havel, Václav (2000). "Politics, Morality, and Civility", pp. 391-202 in Don E. Eberly (ed.), *The Essential Civil Society Reader: Classical Essays in the American Civil Society Debate*, Lanham: Rowman and Littlefield.
- Hettne, Björn (1995). *Development Theory and the Three Worlds: Towards an International Political Economy of Development*, Essex: Longman.
- Howard, Marc Morjé (2000). "Free Not to Participate: The Weakness of Civil Society in Post-Communist Europe", *Studies in Public Policy*, No. 325, Glasgow: Centre for the Study of Public Policy, University of Strathclyde.
- Huntington, Samuel P. (1991). *The Third Wave: Democratisation in the Late Twentieth Century*, London: University of Oklahoma Press.
- Huntington, Samuel P. (1996). *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, London: Touchstone Books.
- Inglehart, Ronald (1997). *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic and Political Change in 43 Societies*, Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Johannsen, Lars (2000). *The Constitution and Democracy: The Choice and Consequence of the Constitution in Post-Communist Countries*, Aarhus: Politica.
- Johannsen, Lars (2002). "Modernization and Democracy: Electoral Systems as Intermediaries", pp. 106-121 in Ole Elgstrøm and Göran Hyden (eds.), *Development and Democracy: What Have We Learned and How?* London: Routledge.
- Karl, Terry Lynn (1990). "Dilemmas of Democratization in Latin America", *Comparative Politics*, Vol. 23, No. 1, pp. 1-21.
- Keane, John (1998). *Civil Society: Old Images, New Visions*, Cambridge: Polity Press.
- Lardeyret, Guy (1991). "The Problem With PR", *Journal of Democracy*, Vol. 2, No. 3, pp. 30-35.
- Leblang, David A. (1997). "Political Democracy and Economic Growth: Pooled Cross-Sectional and Time-Series Evidence", *British Journal of Political Science*, Vol. 27, No. 3, pp. 453-472.
- Lijphart, Arend (1994). *Electoral Systems and Party Systems: A Study of Twenty-Seven Democracies, 1945-1990*, New York: Oxford University Press.
- Lijphart, Arend (1995). "The Virtues of Parliamentarism: But Which Kind of Parliamentarism?", pp. 363-373 in Houchang Chehabi and Alfred Stepan (eds.), *Politics, Society and Democracy: Comparative Studies (Essays in Honor of Juan J. Linz)*, Boulder: Westview Press.
- Lijphart, Arend (1999). *Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*, New Haven and London: Yale University Press.
- Linz, Juan J. (1990a). "The Perils of Presidentialism", *Journal of Democracy*, Vol. 1, No. 1, pp. 51-69.
- Linz, Juan J. (1990b). "The Virtues of Parliamentarism", *Journal of Democracy*, Vol. 1, No. 4, pp. 84-91.
- Linz, Juan J. and Alfred Stepan (1996). *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*, Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Lipset, Seymour Martin (1959a). "Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy", *American Political Science Review*, Vol. 53, pp. 69-105.
- Lipset, Seymour Martin (1959b; expanded and updated edition 1981). *Political Man: The Social Bases of Politics*, Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Lipset, Seymour Martin, Kyoung-Ryoung Seong and John Charles Torres (1993). "A Comparative Analysis of the Social Requisites of Democracy", *International Social Science Journal*, Vol. 45, pp. 155-175.
- Mainwaring, Scott (1993). "Presidentialism, Multipartyism, and Democracy: The Difficult Combination", *Comparative Political Studies*, vol. 26, nr. 2, pp. 198-228.
- Mainwaring, Scott and Matthew Soberg Shugart (red.) (1997). *Presidentialism and Democracy in Latin America*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Marks, Gary (1992). "Rational sources of Chaos in Democratic Transition", *American Behavioral Scientist*, Vol. 35, No. 4/5, pp. 397-421.

- Marsh, Christopher (2000). "Social Capital and Democracy in Russia", *Communist and Post-Communist Studies*, Vol. 33, No. 2, pp. 183-199.
- McClintock, Cynthia (1994). "Presidents; Messiahs, and Constitutional Breakdowns in Peru", pp. 286-321 in Juan Linz and Arturo Valenzuela (eds.), *The Failure of Presidential Democracy: The Case of Latin America (Vol. 2.)*, Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Merkel, Wolfgang (1998). "The Consolidation of Post-Autocratic Democracies: A Multi-level Model", *Democratization*, Issue 5.3, pp. 33-67.
- Mettenheim, Kurt von (1997). "Introduction: Presidential Institutions and Democratic Politics", pp. 1-15 in Kurt von Mettenheim (ed.), *Presidential Institutions and Democratic Politics: Comparing Regional and National Contexts*, Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Mishler, William and Richard Rose (1998). "Trust in Untrustworthy Institutions: Culture and Institutional Performance in Post-Communist Societies", *Studies in Public Policy*, No. 310, Glasgow: Centre for the Study of Public Policy, University of Strathclyde.
- Moore, Jr., Barrington (1966) (reprint 1991). *Social Origins of Dictatorship and Democracy: Lord and Peasant in the Making of the Modern World*, London: Penguin Books.
- Mueller, Dennis C. (1991). "Choosing a Constitution in East Europe: Lessons from Public Choice", *Journal of Comparative Economics*, Vol. 15, pp. 325-348.
- Nørgaard, Ole (2000). *Economic Institutions and Democratic Reform*, Cheltenham & Northampton: Edward Elgar.
- Nørgaard, Ole and Lars Johannsen with Mette Skak and René Hauge Sørensen (1999). *The Baltic States after Independence* (2nd ed.), Cheltenham: Edward Elgar.
- O'Donnell, Guillermo (1973). *Modernization and Bureaucratic-Authoritarianism: Studies in South American Politics*, Berkeley: Institute of International Studies, University of California.
- O'Donnell, Guillermo and Philippe C. Schmitter (1986). *Transitions from Authoritarian Rule: Tentative Conclusions About Uncertain Democracies*, Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press.
- Przeworski, Adam (1986). "Some Problems in the Study of the Transition to Democracy", pp. 47-63 in Guillermo O'Donnell, Philippe C. Schmitter and Laurence Whitehead (eds.), *Transitions from Authoritarian Rule: Comparative Perspectives*, Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Przeworski, Adam (1988). "Democracy as a Contingent Outcome of Conflicts", pp. 59-80 in Jon Elster and Rune Slagstad (eds.), *Constitutionalism and Democracy*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Przeworski, Adam (1991). *Democracy and the Market: Political and Economic Reforms in Eastern Europe and Latin America*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Przeworski, Adam et al. (1995). *Sustainable Democracy*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Przeworski, Adam et al. (1996). "What Makes Democracies Endure?", *Journal of Democracy*, Vol. 7, No.1, pp. 39-55.
- Przeworski, Adam and Fernando Limongi (1997). "Modernization: Theories and Facts", *World Politics*, Vol. 49, No. 2, pp. 155-183.
- Putnam, Robert D. with Robert Leonardi and Raffaella Y. Nanetti (1993). *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*, Princeton NJ: Princeton University Press.
- Quade, Quentin L. (1991). "PR and Democratic Statecraft", *Journal of Democracy*, Vol. 2, No. 3, pp. 36-41.
- Reisinger, William M. (1997). "Establishing and Strengthening Democracy", pp. 52-78 in Robert D. Grey (ed.), *Democratic Theory and Post-Communist Change*, Upper Saddle River: Prentice-Hall.
- Remmer, Karen L. (1990). "Democracy and Economic Crisis: The Latin American experience", *World Politics*, Vol. 42, pp. 315-335.
- Remmer, Karen (1993). "The Political Economy of Elections in Latin America, 1980-1991", *American Political Science Review*, Vol. 87, pp. 393-407.

- Rose, Richard, William Mishler and Christian Haerpfer (1997). "Getting Real: Social Capital in Post-Communist Societies", *Studies in Public Policy*, No. 278, Glasgow: Centre for the Study of Public Policy, University of Strathclyde.
- Rose, Richard (1998). "Getting Things Done in an Anti-Modern Society - Social Capital Networks in Russia", *Studies in Public Policy*, No. 304, Glasgow: Centre for the Study of Public Policy, University of Strathclyde.
- Rose, Richard and Doh Chull Shin (2001). "Democratization Backwards: The Problem of Third-Wave Democracies", *British Journal of Political Science*, Vol. 31, No. 2, pp. 331-354.
- Rueschemeyer, Dietrich (1998). "The Self-Organization of Society and Democratic Rule: Specifying the Relationship", pp. 9-25 in Dietrich Rueschemeyer, Marilyn Rueschemeyer and Björn Wittrock (eds.), *Participation and Democracy East and West: Comparisons and Interpretations*, Armonk: M.E. Sharpe.
- Rueschemeyer, Dietrich, Evelyne Huber Stephens and John D. Stephens (1992). *Capitalist Development and Democracy*, Chicago: University of Chicago Press.
- Rustow, Dankwart (1970). "Transitions to Democracy: Toward a Dynamic Model", *Comparative Politics*, Vol. 2, No. 3, pp. 337-363.
- Sabetti, Filippo (1996). "Path Dependency and Civic Culture: Some Lessons from Italy About Interpreting Social Experiments", *Politics & Society*, Vol. 24, No. 1, pp. 19-44.
- Schmitter, Philippe C. with Terry Lynn Karl (1994). "The Conceptual Travels of Transitologists and Consolidologists: How far to the East Should They Attempt to Go?", *Slavic Review*, Vol. 53, No. 1, pp. 173-185.
- Sartori, Giovanni (1994). *Comparative Constitutional Engineering*, New York: New York University Press.
- Shin, Doh Chull (1994). "On The Third Wave of Democratization: A Synthesis and Evaluation of Recent Theory and Research", *World Politics*, Vol. 47, pp. 135-170.
- Shugart, Matthew Soberg and John M. Carey (1992). *Presidents and Assemblies: Constitutional Design and Electoral Dynamics*, New York: Cambridge University Press.
- Skocpol, Theda (1982). "Rentier State and Shi'a Islam in the Iranian Revolution", *Theory and Society*, Vol. 11, pp. 265-283.
- Stepan, Alfred and Cindy Skach (1993). "Constitutional Frameworks and Democratic Consolidation: Parliamentarism versus Presidentialism", *World Politics*, Vol. 46, No. 1, pp. 1-22.
- Trudeau, Pierre Elliott (1968). *Federalism and the French Canadians*, Toronto: Macmillan of Canada.
- Vanhanen, Tatu (1997). *Prospects of Democracy: A Study of 172 Countries*, London and New York: Routledge.
- Young, Iris Marion (1996). "Political Theory: An Overview", pp. 479-502 in Robert E. Goodin and Hans-Dieter Klingeman (ed.), *A New Handbook of Political Science*, Oxford and New York: Oxford University Press.